den dood neder. Van het hemelsch *licht* keerde men naar 's werelds *donker* terug.

En zoo kon Paschen geen stand houden.

Opgewekt *naar de Schriften!* riep de apostel uit.

In het graf gebleven naar 's werelds axioma! werd de uitspraak onzer eeuw.

Maar onder de gekenden des Heeren is juist in het aangezicht dier loochening, de vreugdevolle belijdenis van „Jezus' Verrijzenis uit de dooden," verrijkt en verdiept.

Het koor van wie nog den Paaschpsalm aanheffen, moge in aantal geslonken zijn, in zuiverheid van toon won het. Onder die nu nog meêzingen is niemand meer die niet *uit het hart* Immanuel toezingt. Het leven des Geestes ruischt in hun jubelzangen.

En waaraan anders dankt ge dit, dan daaraan dat nu ook uw zielsbestaan, uw zielservaren, heel de wereld van uw gedachten, wat Paulus zou noemen, *naar de Schriften* is. Staande *tegenover* wat de wereld als wijsheid uitgeeft, maar *aangesloten* aan en passende op hetgeen God eens door Mozes en de Profeten had geopenbaard. Uw dood bekennende, uw valsche leven in Christus afstervende, en nu, door den dood heen, grijpende naar dat eeuwige leven, dat uw Jezus, door dood en graf heen, aan het licht heeft gebracht.

Een leven, dat ja, straks, als God u oproept, eerst in zijn volheid voor u blinken zal, maar toch een leven, waarvan ge nu, hier reeds, den verfrisschenden adem u voelt tegenwaaien, dat voor u ritselt in de gemeenschap der heiligen, dat als een verheffende en bezielende kracht in uw hart werkt, dat u steeds zijn licht vooruit werpt op uw levensweg, en dat zich alleen door uw zonde voor een wijle laat terugdringen.

Paschen komt daarom niet maar *bij* ons leven, maar het *is* ons leven. „Immanuel, die verrees", is ons het lichtend middenpunt der historie, waaruit alle stralen van vreugde en hooge blijdschap ons toeschieten. En wat Immanuël voor de historie der eeuwen werd, dat is hij in dieper gevoelden zin nog vóór de historie van ons eigen hart geworden: het middenpunt waarom al het leven onzer ziel zich beweegt.

„De verzenen vermorzelen."

> En ik zal vijandschap zetten tusschen u en tusschen deze vrouwe, en tusschen uwen zade en tusschen haren zade. Dat selve zal u den kop vermorzelen, en gij zult het de verzenen vermorzelen.
> Gen. 3 : 15.

Van het Kruis van uw Heiland (dien' wonderen Boom des levens voor alle ziel die ten eeuwigen leven ingaat) is *dit* het geheimzinnigheerlijke, dat er vrucht van gemaakt is, nog eer het op Golgotha was opgericht.

Jezus zelf sprak het voor de Joden uit: „Abraham, uw vader, heeft zeer begeerd mijnen dag te zien, en hij heeft dien gezien, en is verheugd geworden" (Joh. 8 : 56).

Voor ons die in het volle daglicht van den „Opgang uit de hoogte" (Luk. 1 : 78) wandelen, is het bijna ondoenlijk, recht in te leven in de geloofsexistentie der vaderen vanouds, voor wie het alles nog te komen stond in verre toekomst; en alleen onze eigen vurige hope op het verschijnen van het „Teeken van den Zoon des menschen" in zijn *tweede* toekomst, geeft ons een aan het hunne verwant besef.

Maar aan de zaak zelve mag geen oogenblik getwijfeld.

Ook onder de oudvaderen had God zijn uitverkorenen. Die allen waren evenals wij in zonde ontvangen en geboren. Ook voor hen was geen andere naam onder den hemel gegeven, om zalig te worden. En, heel de Schriften des Ouden Verbonds door, glinsteren heerlijke vonken van geloof in den Messias, in „dien Engel des aangezichts, die in al *hun* benauwdheden benauwd was geweest" (Jes. 63). En wie zal het program voor Golgotha in Jesaja 53 lezen, zonder als met handen te tasten, hoezeer en hoe sterk ze, dank zij de wereld der visioenen, reeds aan het *tasten* van de realiteit van Golgotha, eeuwenlang eer het Jezus' Kruis droeg, toe zijn geweest?

Ze hadden meer dan de enkele belofte.

Ze *wisten* niet maar van die toekomst, maar ze *zagen* in die toekomst in. Niet met eigen verbeelding of gissingsvermogen, maar omdat God zelf door zijnen Heiligen Geest hun verbeelding als instrument gebruikte.

Zelfs de prediking, die de Christus in de dagen van Noach, vlak vóór den Zondvloed deed uitgaan, verbindt de apostel Petrus onmiddellijk met Golgotha. „Christus, zoo zegt hij, heeft *eenmaal* voor de zonde geleden, opdat hij ons tot God zou brengen, die wel gedood is naar het vleesch, maar levend gemaakt naar den geest, in denwelken hij ook in de dagen van Noach aan de gevangen zielen gepredikt heeft" (1 Petr. 3 : 18—20).

De Christus komt uit het eeuwig Verbond tusschen Vader, Zoon en Heiligen Geest.

Hij die Adams gevallen geslacht den vrede zou aanbrengen, komt uit den eeuwigen *„Raad des Vredes."*

Hij *is* Messias *eer* het geslacht viel, welks Messias hij zijn zou. En altoos is van het Messiasbeeld de schaduw van het Kruis onafscheidelijk.

De Man van smarte. De *„lijdende knecht Gods."*

Terstond na den val komt dit dan ook uit.

Adam was geen kind, en werd niet opeens een onnoozele door zijn val. Hij was geschapen in gerechtigheid, in heiligheid, *en in wijsheid.* Niet dat hij *alle dingen* wist, noch ook dat geen meerder en voller kennis voor hem was opgelegd. Maar zijn inzicht in het *wezen* der dingen was even helder als het licht dat het paradijs omscheen. Er was geen *verduistering.*

En wel trad die verduistering na zijn val in, maar toch niet zoo plotseling, dat hij opeens niets meer zag. De schemering *begon*, en die schemering zou tot *duisternis* verdicht worden. Maar in de eerste ontsetting over de zonde, nam die schemering nog pas haar aanvang.

Zeg dus niet, dat Adam de heerlijke paradijsbelofte niet zoo wel verstond als gij. Allicht verstond hij die klaarder en beter.

Die belofte van „het vrouwezaad," van dat „zetten van vijandschap," en van die doodelijke worsteling, waarin van de twee worstelaars de één *verpletterd*, en de ander *gewond* zou worden.

En in die laatste tegenstelling school het mysterie.

Hij, wien de verzenen vermorzeld worden, *valt*, maar ook als hij gevallen nederligt, blijft het *leven* in hem, en indien hem de vermorzelde hielpees hersteld wordt, *staat hij weer op*, en triomfeert.

Daarentegen hij, wien de *kop* vermorzeld wordt, die boet het *leven* in. Die is weg voor eeuwig en altoos.

En onder het beeld dier tegenstelling nu profeteert de Geest aan Adam én Satans volkomen ondergang, én het lijden dat op Jezus komen zou, én Jezus' wederopstanding uit den dood.

Geen twijfel dan ook, of, toen Jezus aan Lukas en Cleopas, langs den weg van Emmaus, naar Jeruzalem terugkeerende, al de Schriften uitlegde, beginnende van Mozes en doorgaande tot al de profeten, is Jezus met Gen. 3 : 15 begonnen.

Het zou zijn een alleen maar aan de verzenen, d. i. aan den hiel, vermorzeld worden, en dus de mogelijkheid laten van weer te kunnen *opstaan*.

Zóo moest de Christus lijden, en alzoo in zijn heerlijkheid ingaan!

Er is geen sprake van gifspuwing, maar van den *wreeden beet* van de slang.

Dat toont het gekozen woord.

Gif bederft het bloed, maar vermindert geen lichaamsdeel. Staat hier dus dat de hiel gebroken, geknakt, verbrijzeld, vermorzeld zal worden, en zulks met geheel hetzelfde woord, dat voor het *verpletteren van den kop* der slang gebezigd wordt, dan hebt ge te denken aan een *beet* van de slang in zeer eigenlijken zin. Vergiftiging van het bloed tast heel het leven aan. Hier is niet van dat *gif* sprake, maar van een *vermorzeling*, zonder meer.

Let ook op de volgorde.

Er staat niet, dat de slang Messias in den hiel zal wonden, en dat Messias, om die wonde te wreken, de slang den kop zal verpletteren.

De orde is omgekeerd.

Niet Satan valt Jezus aan, maar Messias de slang. En daarom heet het eerst: „Het zaad der vrouw zal u den kop vermorzelen," en dan pas: „en gij zult het de verzenen vermorzelen."

Er is dus hier geen sprake van dat gestadig verloop der geschiedenis, waarin Satan de kinderen der vrouw verleidt en tot zonde brengt en geestelijk vermoordt.

Neen, er wordt duidelijk gehandeld over één enkele, één zeer bepaalde *gebeurtenis*, die hierin bestaan zal, dat het zaad der vrouw de slang aanvalt, om Satan voor eeuwig van zijn macht te berooven. En het is bij dien aanval dat de slang de verzenen van Messias vermorzelen zal, om zelf in den kop verpletterd te worden.

Wat is die hiel? Wat zijn die verzenen?

Wat anders dan het eere-attribuut van den mensch als *mensch*.

De slang zou voortaan *kruipen* op den buik; en alle dier, dat loopt of vliegt of zwemt, heeft de levenslijn in den kop dwars of benedenwaarts. De orang oetang, al *kan* hij overeind loopen, even goed als het rund. *Rechtop gaan van nature*, zoodat kruipen of overdwars loopen, *tegen* de natuur ingaat, komt alleen bij den mensch voor. Het is het koninklijke van zijn verschijning. Het symbool van zijn geschapen zijn naar Gods beeld. Zelfs als het kind kruipt, schuift het *zittend* voort. Het *rechtop gaan* beteekent de heerschappij die aan de menschelijke natuur over alle andere natuur is gegeven.

En dat de mensch dit kan, is ja eisch van heel zijn bouw, maar *mogelijk* wordt het alleen door de onbegrijpelijk kunstige schepping van *den menschelijken voet*, met zijn sleutel in den *hiel*, of in de *verzenen*.

Wij denken daar niet op.

Maar een slang die denken kon, zou den mensch niet zijn *conscientie*, en niet zijn *verstand*, noch zijn *ziel*, maar zijn *verzenen* benijden. Zij moet kruipen en schuifelen, omdat ze zulke verzenen *mist*. Maar de mensch *heeft* ze, en dát juist maakt hem *mensch*.

Om den mensch in zijn menschelijk privilege aan te grijpen, moet dus die *hiel* vernield, moeten die *verzenen* vermorzeld. Dan *valt* de mensch, en ligt hij neder, hulpeloos en zonder verder te kunnen. En dan kruipt en schuifelt de slang triomfeerend om hem heen en hem vooruit. Als de mensch voor den grond ligt met vermorzelde verzenen, dan *wint de slang het*. Dan kan *zij*, wat de mensch *niet* kan.

Zijn dus die verzenen hier zinbeeld van Jezus' *menschelijke natuur*, dan zegt het ons, dat Jezus ons alleen kon redden, door onze menschelijke natuur aan te nemen, en dat hij in die menschelijke natuur al zijn lijden doorworstelen moest.

Satan poogt het Verlossingswerk te verijdelen, door Jezus zijn menschelijke natuur *weer af te nemen*. Daarom valt al wat boos is op Jezus aan, om hem te dooden. Daarom moest het Kruis worden opgericht. Dát is Golgotha!

En wat Satan den kop verplettert is juist, dat dit *heel anders uitkomt*, dat Jezus, al sterft hij aan het Kruis, zijn menschelijke natuur *niet* verliest, maar *behoudt*, en dáárom straks verrijst, en weer opstaat uit de dooden.

Zoo schuilt in die ééne paradijsbelofte, met niets dan een schijnbaar harde beeldspraak, feitelijk (mits ge het beeld dieper indenkt) heel het mysterie én van de Vleeschwording, én van het Lijden, én van het Sterven, én van de Wederopstanding van uw Heiland. En wie zal ons dan zeggen hoeveel niet reeds Adam, onder de nawerking van zijn paradijs verstand van de diepte en de volheid van dit mysterie verstaan heeft?

Onzer is dat paradijs-verstand niet meer.

Van nature zijn alle kinderen der menschen thans, op het stuk van het Verlossings-mysterie, volkomen Daltonisten geworden. De kleuren van het Lijdens-mysterie fonkelen voor hun zielsoog, maar hun zielsoog onderscheidt niet meer. Het staart zich niet blind, maar, omdat het blind is, staart het zelfs niet meer.

Open gaat het oog voor Golgotha, en voor wat Golgotha inheeft, onder ons eerst dan, als de Heilige Geest ons de schellen weer van de oogen doet vallen, en er zacht licht instraalt.

Dat is dan de *„verlichting"* van wie werd wedergeboren en tot bekeering kwam.

En er zijn tijden geweest, dat het aldus geopend zielsoog, bij dat teedere licht, zoo vol gevoel en diep op Golgotha tuurde, dat schier geen kind van God afliet, of hij moest onder den vollen indruk van dat Golgotha komen, en elke schakeering van de tinten van dat lijden, en elken zin en elke beteekenis van dat Kruis voor zijner ziele zaligheid verstaan.

Dit is nu weg.

Men doet het nu korter af. „Ik ben zondaar. Er moet verzoening zijn. Jezus heeft die verzoening voor mij verworven. Dit geloof ik. Dus ben ik zalig," heet thans het Evangelie, dat men op een stuivertje schrijven kan.

En dat *is* ook het Evangelie, en dat *blijft* het Evangelie eeuwiglijk.

Maar of dat Evangelie werkelijk *heeft*, en *smaakt*, en *geniet*, wie er zoo oppervlakkig, als gold het de zuivering van een wonde aan zijn hand, overheen glijdt, laat dat uw eigen hart uitmaken.

In ieders leven zijn oogenblikken, dat men Golgotha voor weinig meer dan *pro memorie* uit trekt. Maar ge hebt ook wel die andere oogenblikken gekend, dat ge in Golgotha ingeleefd, met heel uw verbeelding er ingegaan, en verzonken zijt.

En nu dan, oordeel zelf, in welke van die beide keeren ge, als de verloste van uw Heiland, dat Golgotha hebt verstaan.

Amsterdam, 31 Maart 1899.

De Zondagsschool.

In onze reeks *„Het rijke leven"* spraken we ook over de Zondagsschool in Amerika, en hieraan danken we de vraag van een geacht inzender, of we dan de meening zijn toegedaan, dat de Zondagsschool in het leven der kerk thuis hoort.

Zonder nu zeer diep op deze quaestie in te gaan, willen we den vriendelijken vrager toch ook niet geheel zonder bescheid laten.

In de meeste Amerikaansche kerken heeft de Zondagsschool het groote kwaad gedaan, dat ze de catechisatie heeft opgeruimd. En dit hing weêr saam met de valsch dualistische en valsch spiritualistische opvatting, die overal onder den invloed van het Methodisme veld won.

Hierdoor toch won steeds meer de meening veld, om een kind, een knaap, een meisje, een jongman, een jongedochter, te beschouwen als dood, als buiten alle leven staande, als in geen Verband besloten, als ongeloovig, als staande met de heidenen geestelijk op één lijn.

Eerst als straks op twintigjarigen leeftijd, of iets vroeger of ook iets later, de Geest zulk een persoon bekeerde, kwam het leven, en dus vanzelf de lust om Gods Woord te lezen.

Het gaf derhalve niets, of men al catechiseerde. De catechisatie kon den Geest niet aanbrengen, en als de Geest kwam, kwam de verlichting vanzelf.

Eigenlijk het oude standpunt der Baptisten, maar dat, dank zij de ondiepheid van den *Kevail*, minder ten onzent, dan wel in Engeland en Amerika, de Methodisten de catechisatie eerst deed onderschatten en toen opruimen.

Een doode ziel begreep toch niets van de „verborgenheid des geloofs." Wat men niet begreep kon men toch niet leeren. En als straks de persoon bekeerd werd, was hij wijzer dan al zijn leermeesters. Geleerd niet van menschen, maar geleerd van God. En zoo misbruikte men 's Heeren woord bij Jeremia: „Ze zullen niet meer zeggen de een tot den ander: Ken den Heere, want ze zullen Mij allen kennen, van den oudste tot den jongste."

Maar anders stond het met heel kleine kinderen. Die begrepen wel niets van het geloof, maar die konden zeer wel Bijbelsche verhalen leeren. Dat was onderhoudend, dat was boeiend. De Zondag was zoo lang, waarom ze dan op Zondag niet met deze schoone geschiedenissen bezig gehouden? De Bijbelsche historie immers moest ieder kennen. Ook om later tot bekeering te komen, moesten de kinderen toch leeren dat Jezus in de wereld was gekomen, en wat daarachter lag, en daarop volgde.

Maar natuurlijk dat behoefde en kon een predikant niet doen. Hij kon het niet, omdat hij op Zondag bezet was. En het hoefde niet, want Bijbelsche verhalen aan de kinderen leeren, kan een ieder.

En zoo is toen de Zondagsschool al spoedig een macht in het leven geworden, en een macht, er is geen twijfel aan, die onder 's Heeren leiding, een tijdlang onbegrijpelijk veel goed heeft gedaan, ook in ons land.

Thans echter gevoelt men zelf, in Amerika evengoed als hier, dat een Zondagsschool zonder catechisatie ongerijmd is, en ook begint men er iets van te gevoelen, dat het houden van Zondagsschool door ieder die wil, zonder kennis of voorbereiding, allerlei ongezonde uitlegging der Schrift onder het jonge geslacht brengt, en allerlei sectarisme en ketterij in de hand werkt. Eerst onbedoeld, uit onkunde. Maar straks ook opzettelijk, als men, zelf in sectarische gevoelens vervallen, die met opzet drijft.

Intelligente dames, die sinds jaren op het terrein der Zondagsschool, met eere werkzaam waren, klaagden hier in Amerika zeer ernstig over. Ze begrepen zelven dat er verandering moest komen, zoo blijven kon het niet.

Dát voor wat de *kerk* aangaat. En wat betreft het *huisgezin*, zoo lijdt het wel geen tegenspraak, dat als de vader en de moeder hun plicht doen, hun kinderen op geen Zondagsschool hooren.

Intusschen mag evenmin ontkend, dat er niet vele vaders en moeders zijn, die ten deze hun plicht op zoo ernstige wijze vervullen, dat ze voor hun kinderen de Zondagsschool overbodig maken.

Men moet hier niet wijzen op wat in enkele geregelde gezinnen gebeurt, waar de vader veel thuis is en met zijn kinderen verkeert. Men moet denken aan die duizenden, die steeds buitenshuis arbeiden, vaak nooit anders thuis komen, dan om hun kinderen reeds ter ruste te vinden, en ze 's morgens te verlaten als ze nog slapen.

En waar nu de ouders hun plicht óf niet willen óf niet kunnen vervullen, óf althans dien niet geregeld en op vaste tijden vervullen, daar is voor duizenden kinderen de Zondagsschool vaak de eenige gelegenheid, om iets van den Bijbel te hooren, vooral zoo die kinderen niet op een school met den Bijbel gaan.

Al erkennen we dus volmondig, dat de Zondagsschool overtollig is, als het huisgezin en de school geven wat ze geven moeten, toch worde daarom vooralsnog de Zondagsschool in het gemeen niet verworpen.

Ook hier geldt het: Verderf ze niet. Er is een zegen in.

Ineengroeiing.

V.

Zoo is dan de heilige Godgeleerdheid onder ons geëerd als *wetenschap*, en als wetenschap hangt ze organisch met *de* wetenschap saam. Een verband dat los wordt gerukt, als de beoefenaars der wetenschap, bij welk deel van hun arbeidsveld ook, de Heilige Schrift ter zijde zetten, en Gods Woord verwerpen, maar dat tot zijn recht komt en gevoeld wordt, zoodra weêr alle wetenschap de beginselen der Heilige Schrift, niet naar valsche maar naar gezuiverde opvatting, d. i. de Gereformeerde beginselen eert.

En evenzoo vonden we als resultaat, dat de aldus beoefende wetenschap opkomt niet buiten de kerk, maar uit de kerk, mits genomen niet als instituut maar als organisme, en alzoo evenals elke andere organische levensuiting van particuliere spontaneïteit uitgaat, onder de leiding van Hem, wiens de gaven, de talenten en de gelegenheden zijn.

En eindelijk dat deze spontane levensuiting geleid en bevorderd kan worden, door enkele personen, door een vereeniging, of door eene institutaire kerk.

Thans dient derhalve gevraagd: Is dit laatste verkieslijk en geraden? Heeft eene institutaire kerk hier voorkeur? Is zij hier meer dan een particuliere vereeniging tot optreden gerechtigd?

En dan lijdt het geen twijfel, of nog altoos zijn er velen onder de Gereformeerden, die hierop zeggen: *Ja*. Nu wel niet voor het geheel der wetenschap, maar wel voor de wetenschap der Theologie. En als grond voor dit hun zeggen, verwijzen ze dan liefst naar wat Paulus aan Timotheus schreef, dat de kerk is „de pilaar en vastigheid der waarheid."

Dit nu verstaan we volkomen.

Ja zoo weinig verwonderen we ons over veler neiging om wat de wetenschap der Theologie betreft, aan de institutaire kerk de voorkeur te geven, dat we veeleer niet warm genoeg danken kunnen, dat gelukkiglijk ook op dit punt zoo veler oog nog voor de diepere en juistere opvatting geopend bleef.

We zeggen dit niet, om het beroep op 1 Tim 3 : 15. Niet toch *om* dat woord van Paulus omhelsde men dit denkbeeld, maar voor een gelief koosd denkbeeld beriep men zich op deze apostolische uitspraak.

De bedoelde uitspraak luidt: „Deze dingen schrijf ik u, hopende zeer haast tot u te komen, maar zoo ik vertoef, opdat gij moogt weten, hoe men in het huis Gods moet verkeeren, hetwelk is de gemeente des levenden Gods, een pilaar en vastigheid der waarheid." Nu is het buiten kijf, dat de apostel in het redeverband handelde van de kerk in haar *ambtelijk* optreden. De dingen, waarover hij schreef, betroffen de vereischten die te stellen zijn bij de verkiezing van ouderlingen, diakenen en diaconessen. Bij de inzetting van personen in het kerkelijk ambt moest Timotheus zoo ernstig mogelijk toezien, omdat het hier gold het „huis Gods," welk „huis Gods" is de gemeente des levenden Gods, en daarom zijn moet een pilaar en vastigheid der waarheid.

Strekt dit zeggen nu, om op de keuze van *orthodoxe* leerende en regeerende ouderlingen en diakenen aan te dringen? Stellig niet. Dat ze rechtzinnig *moeten* zijn spreekt vanzelf, maar hiervan spreekt Paulus hier met geen woord. Dit onderstelt hij. Maar hetgeen waarop hij bij de keuze van predikanten, ouderlingen en diakenen hier aandringt, is dat het godzalige, eerbare, wakkere mannen zullen zijn. In niet minder dan zeven verzen somt Paulus op wat Timotheüs in een leeraar of ouderling moet zoeken, maar onder al die vereischten is er niet één dat op de belijdenis ziet, ze zien alle op *de persoonlijke levensexistentie*. Evenzoo is het bij de diakenen en diaconessen. Alleen zou men nog kunnen zeggen, dat van de diakenen staat: dat ze de verborgenheid des geloofs in een reine conscientie moeten houden. Toch toont heel het verband, dat dit niet twee eischen zijn: 1°. dat ze de *verborgenheid des geloofs* moeten houden, en 2°. dat ze dit doen moeten in *een reine conscientie*. Integendeel, dat de gekozene de verborgenheid des geloofs kende, wordt bij allen *ondersteld*, maar waarop wordt aangedrongen is dat ze dat doen zullen in een reine conscientie.

Die verborgenheid, zoo zegt het slotvers, is *zoo groot*, zoo heilig, zoo aanbiddelijk, dat wie geroepen worden om in het huis Gods op te treden, van zoo godzaligen wandel moeten zijn, dat ze den machtigen indruk van die verborgenheid niet verzwakken, maar sterken. Wie hen aanstelt, zal bedenken dat ze worden aangesteld, niet om in een maatschappelijk huis maar in het huis Gods te verkeeren; dat ze daarom in hun eigen huishouding hun proefstuk moeten hebben geleverd, want, zegt vers 5, wie zijn eigen huis niet weet te regeeren, hoe zal hij voor de *gemeente Gods* zorg dragen; de kerk nu is *gemeente des levenden Gods*, en alzoo moeten de ambten op zulk een wijze bezet worden, dat de kerk metterdaad zij een pilaar en vastigheid der waarheid, d. i. blijkens vers 16, een pilaar en vastigheid van de verborgenheid der godzaligheid.

De apostel spreekt alzoo niet uit, dat de institutaire kerk vanzelf en altoos de pilaar en vastigheid der waarheid *is*, maar dat ze geroepen is om dat te zijn, dat ze dit alleen is voor zoover ze de gemeente des levenden Gods is, en dat ze om dit te kunnen zijn, leeraren en ouderlingen, diakenen en diaconessen moet hebben, gelijk Paulus ze in vers 1—13 geteekend heeft.

De voorstelling alsof uit 1 Tim. 3 : 15 *per se* zou volgen, dat de institutaire kerk „pilaar en vastigheid der waarheid" is, wordt dan ook lijnrecht weêrsproken door de historie. Zelfs op dit oogenblik is verweg de overgroote meerderheid der geïnstitueerde kerken allesbehalve „een pilaar en vastigheid der waarheid." Denk maar aan de duizenden en tienduizenden geïnstitueerde kerken in heel het zuiden van Europa, in Rusland en zelfs in Duitschland. Ook in ons eigen land zijn duizenden geïnstitueerde kerken, en van slechts een kleine groep kan gezegd worden, dat ze in het ambt als *conditio sine qua non* „het houden van de verborgenheid des geloofs" in alle ambten onderstellen, en door het ambt de ware belijdenis sterken en bevestigen.

Nog duidelijker intusschen wordt dit, zoo ge u terugdenkt in de 15de eeuw, toen *alle* geïnstitueerde kerken waren afgeweken, en de zuivere belijdenis van de verborgenheid der godzaligheid tegen de geïnstitueerde kerken in moest gehandhaafd worden door particuliere personen.

En tot hetzelfde resultaat leidt ons eigen verleden uit 1834 en 1886. Ook toen toch zijn particuliere personen in tal van plaatsen tegen het ambt en tegen de geïnstitueerde kerken moeten optreden, om in en door het ambt de verborgenheid der godzaligheid weêr te sterken en te bevestigen, en door reconstitutie of institutie van ambtelijke kerken de geïnstitueerde kerken weêr tot een pilaar en vastigheid der waarheid *te maken*.

Wie alzoo 1 Tim. 3 : 15 in zijn verband neemt, en *niet* als geïsoleerde uitspraak, kan tot geen andere conclusie komen, dan dat Paulus hier verklaart, niet, wat de geïsoleerde kerk altoos is, maar wat ze zijn moet, en dat, opdat ze dit zij, alleen godzalige mannen in het ambt mogen worden ingezet.

De geopenbaarde waarheid, de verborgenheid der godzaligheid vindt in de gemeente Gods haar natuurlijke draagster. Daarom moet de geïnstitueerde kerk wezenlijke openbaring van de gemeente des levenden Gods zijn. En dit nu kan ze alleen zijn en blijven, indien het ambt, waardoor de kerk eerst instituut wordt, bediend wordt door mannen die door hun godzaligen wandel metterdaad een aanbevelingsbrief zijn.

Er staat dan ook niet dat de kerk is *de* pilaar en *de* vastigheid des geloofs of der waarheid, maar *een* pilaar en *een* vastigheid. Immers de waarheid kan ook door velerlei andere dingen gesterkt, gesteund en gemaintineerd worden, en ze is dit gedaan in al die perioden der historie van vroeger en van later tijd, toen juist de geïnstitueerde kerk het niet was, en deswege bestreden moest worden.

Was de geïnstitueerde kerk in absoluten zin, *de eenige* pilaar en vastigheid der waarheid, dan zou, toen eenmaal de geïnstitueerde kerk inzonk en afdaalde, de waarheid, als we zoo zeggen mogen, voor den grond hebben gelegen. Doch dit is niet zoo geschied, ook waar de geïnstitueerde kerk ophield het te zijn, heeft God op heel andere wijze „een pilaar en vastigheid" aan zijn waarheid geschonken.

Dat de Roomsche kerk hier de absolute opvatting huldigt is natuurlijk. Valt alle onderscheid tusschen de kerk als zichtbare verschijning en onzichtbaar wezen weg, dan is *waarheid* datgene wat het instituut belijdt en leert, en kan er van actie *tegen* het instituut nooit sprake zijn. Maar zoo is het niet onder ons. Wij zeggen, vóór alle dingen heeft de geïnstitueerde kerk de roeping, om een pilaar en een vastigheid der waarheid te zijn, en opdat ze dit zij, moet in het ambt niemand staan, dan die de verborgenheid des geloofs houdt in een reine conscientie, en door zijn godzaligen wandel die verborgenheid aankweekt en alzoo sterkt.

Dat we veler neiging, om de beoefening der Theologische wetenschap liever van de geïnstitueerde kerk dan van particulieren te zien uitgaan, verklaarden zeer wel te begrijpen, is dus in het minst niet om wat in 1 Tim. 3 : 15 staat.

Neen, die neiging is veeleer daaruit geboren, dat in den aanvang van deze eeuw de openbare Universiteiten, en zoo ook de faculteit der Theologie, ten onzent van de waarheid zijn afgevallen, zoodoende ongeloovige predikanten hebben gekweekt, en door die ongeloovige of halfgeloovige predikanten, het geloofsleven in de kerken bedorven en vervalscht hadden.

Dit droeve feit kweekte op zeer natuurlijke wijze de overtuiging, dat in de Universiteit het bederf zat, en dat men niet beter kon doen, dan weêr te vluchten in de School die van de geïnstitueerde kerken uitging.

Het stond er juist omgekeerd meê als in de dagen der Reformatie.

Op het laatst der Middeleeuwen was geheel de beoefening der Theologie in handen van de geïnstitueerde kerk. De kerk had elk hoogleeraar in de Theologie in haar macht. En toen was het bederf der kerk juist een gevolg geweest van deze kerkelijk gelijkte Theologische wetenschap.

Vandaar dat destijds van Gereformeerden kant het geroep uitging: Geen kerkelijke School, maar de Universiteit!

In onze eeuw daarentegen had men aanvankelijk niet anders dan de Universiteit, en nu van die Universiteit het bederf in de kerk sloop, keerde het geroep om en werd: Niet de Universiteit, maar een School van de geïnstitueerde kerk!

Dat was zóó begrijpelijk en natuurlijk, dat niet alleen hier te lande, maar evenzoo in Zwitserland, Engeland en Amerika lange jaren geen ander denkbeeld opkwam. Eerst keer kwam hierin eerst, toen de Wet op het

Hooger onderwijs in 1876 veranderd werd, en met die wijziging vanzelf het geheel nieuwe denkbeeld opkwam, om te komen tot een universitaire beoefening der wetenschap, maar nu op den grondslag van diezelfde beginselen, die de geïnstitueerde kerken in haar belijdenis beleden.

De empirie kon hier den doorslag niet geven, want de empirie in de dagen onzer vaderen was juist vlak het omgekeerde van de empirie, die wij in deze eeuw opdeden.

Waar nu de empirie u in twee verschillende perioden tot een geheel tegenovergestelde conclusie zou brengen, laat ze u voor het trekken van een conclusie in den steek. En in zulk een geval nu hebt ge van de *empirie* op de *beginselen* terug te gaan, aan de eerste beginselen het richtsnoer te ontleenen, dat de empirie u niet geven *kan*.

Onze Eeredienst.

XLIX.

Valt alzoo de voorlezing van de Wet vóór de Predikatie uit, om hare plaats na afloop der Predikatie te vinden, dan staan we nu voor de vraag, welken gang de Liturgische handeling dan behoort te nemen tusschen het *Votum* en de *Predikatie*.

Onmiddellijk op het *Votum* moet, gelijk we reeds aantoonden, de *Benedictie* volgen, maar dan komt, in de tweede plaats, na de Benedictie de *Schuldbelijdenis*, en na de Schuldbelijdenis moet, bij goede Liturgische regeling, de *Absolutie* worden uitgesproken.

Die Schuldbelijdenis nu kan *tweeërlei* vorm dragen. Ze kan óf door den Voorganger als tolk der gemeente worden uitgesproken, óf door de gemeente zelve. En indien dit laatste, dan kan ze, óf door de Gemeente worden gezongen, óf worden uitgesproken.

Dit laatste is in de Engelsche bisschoppelijke kerk door het *Book of Common Prayer* ingevoerd.

Er is dan een gebed van schuldbelijdenis, dat een ieder gedrukt voor zich heeft in zijn kerkboek, en dat de meesten door de lange gewoonte uit het hoofd kennen. In dat gebed gaat dan een der predikanten voor, en volzin voor volzin, spreekt de geheele gemeente hem overluid na.

Zeker een ideale vorm, maar die, helaas, bij de uitvoering al spoedig haar ideale schoonheid verliest. In kleinere kerken, met een geoefende gemeente, waarvan bijna elk lid het gebed van buiten kent, gaat het nog even. Maar bij grootere samenkomsten, en als de meesten de woorden nog pas uit het boek moeten lezen, is al spoedig de eenheid van toon teloor. Wat de één uitspreekt is door den ander eerst een lettergreep, straks een heel woord, ten slotte twee of drie woorden vooruit, en zoo ontstaat er reeds halverwege van het gebed een wezenlijke ontstichtende verwarring.

Dit leidt er dan toe, dat velen maar halfluid gaan spreken, anderen meesmuilend fluisteren, en weer anderen zich ganschelijk stil houden.

Zij die in het koor en vlak vooraan zitten, bidden dan mee. De anderen hooren het aan. En het gemeenschappelijk overluid bidden bepaalt zich al spoedig tot een zeer kleinen kring; terwijl zij die het enkel aanhooren zulk een gegons van klanken te hooren krijgen, dat ze eenvoudig niet meebidden kunnen. Ook waar ze beproeven, om in stilte voor zichzelf te bidden, worden ze door dat gegons gestoord.

Doch al ziet men af van dit droef verloop, zelfs ook in kleine kerken is dat saam overluid bidden toch niet stichtelijk. Het zou dit alleen kunnen zijn bij zoo melodieus en harmonisch ontwikkeld volk, waar men vanzelf volkomen gelijke maat in het spreken hield en onder het spreken allen in eenzelfden toon bleef. Dan zou er slechts één stem, harmonieus gevarieerd, gehoord worden, en allen zouden in die ééne stem hun persoonlijke stem laten invloeien.

Maar zoo melodieus en harmonisch zijn noch de Engelschen noch wij in onze uitingen. Men hoort bij zulk overluid bidden van meerderen tegelijk altoos allerlei stemmen, die dooreenwarrelen, en die velerlei stemmen spreken op allerlei toon. Schel en dof. Hard en zacht. Klagend en hoog. Gevoelvol en mat. En die variaties van spreektoon geven ten slotte zulk een onaangenaam geheel, dat men in zijn eigen spreken zijn ziel niet meer hoort weerklinken. En ten leste wordt het een machinaal opzeggen, zonder dat het hart in de woorden uitvloeit.

Vooral bij een Schuldbelijdenis nu is dit hinderlijk en storend. Reeds op zichzelf zijn lang niet allen die daar staan of neerzitten, op dat oogenblik, in een stemming van verootmoediging. Niet weinigen moeten eerst door en onder het gebed in die stemming komen. En dit nu blijft onverbiddelijk uit, als de wijze waarop gebeden wordt aan het opwekken van die stemming in den weg staat.

Hier past het plechtige, en zulk saam overluid bidden staat juist aan dat plechtige in den weg.

Men hoort dit in de Engelsche kerk dan ook dadelijk, zoo men het opzeggen van zulk een Schuldbelijdenis vergelijkt met het bidden van het *Onze Vader*, met het bidden van het *Glory be to the Father* enz., en met het *Amen*.

Als de gemeente overluid het *Amen* uitspreekt, na de Geloofsbelijdenis enz. dan is dit één plechtige klank. Men hoort één stem. Het is welluidend en treffend tegelijk. Ook het „Glory be to the Father, to the Son and to the Holy Ghost, world without end" is allen zoo van der jeugd bekend, en zit er zoo muurvast in, dat, ook waar het niet gezongen, maar gesproken wordt, dit uitspreken plechtig en welluidend toegaat. En hetzelfde mag in den regel ook getuigd van het *Onze Vader*. Ook dit kent ieder zoo vast, en het valt in zoo korte volzinnen, telkens één bede, uiteen, dat gemeenlijk ook bij het overluid saambidden van het *Onze Vader* geen stoornis intreedt, en de geheele uitvoering, als we zoo zeggen mogen, stichtend aandoet.

Maar zoo is het niet met de andere gebeden. Ze zijn er te lang voor. Ze zijn vervat in volzinnen, die niet genoeg rhythmisch afloopen. Men kent ze niet vast genoeg. En het gevolg is, dat wat stichten moest eer ontsticht.

Blijft alzoo geen andere keuze dan tusschen een gebed uitgesproken door den Voorganger, zoodat de anderen geheel zwijgen, of ook een Schuldbelijdenis die gezongen wordt.

Onze vooralsnog bestaande Liturgie koos voor het eerste, en gaf daarvoor tweederlei gebed, het één langer, het andere korter, maar in elk geval een formuliergebed, en op dit laatste moet nadruk worden gelegd.

Zoo ergens toch, dan is bij de Schuldbelijdenis alle vrij gebed van den Voorganger misplaatst. Als de Voorganger zoogenaamd „vrij bidt", moet wie dit meê zal bidden, eerst onder het hooren van wat hij bidt, in die bede inkomen, en onderwijl dit gelukte, is de voorbiddende prediker reeds weer verder. Dit zou nu nog gaan, zoo de Voorganger had in zeer korte volzinnen, en met uitsluiting van alle tusschenzinnen, en tusschen elke twee zinnen een oogenblik van zeer korte rust liet volgen, maar bijna niet één prediker bezit de gave om dat te kunnen doen. Juist bij het improviseerend spreken neigen we vanzelf tot langer zinnen, met tusschenzinnen doorvlochten, en die zijn voor het meêschuldbelijden ganschelijk ongeschikt.

Bij zulk een Schuldbelijdenis moet elke inspanning om den zin te vatten, gemeden worden. De geest in ons moet volkomen rustig kunnen zijn, en dit nu is alleen mogelijk, zoo er één vaste formule van schuldbelijdenis, die we van der jeugd af kennen, en die, omdat ze met zorg opgesteld werd, zóó kon worden gesteld, dat ze in korte, rhythmische zinnen, gedachte na gedachte tot uitdrukking brengt, en die gedachten zoo op elkander laat volgen, dat ze van een vast uitgangspunt, langs geheel ordelijken weg, de ziel op een bepaald eindpunt doen aankomen.

Een formuliergebed is hier alzoo volstrekt onvermijdelijk. *Alleen* het formuliergebed van Schuldbelijdenis kan tot het doel leiden; kan prediker en gemeente vereenigen; en aan de gemeente zelve het gevoel geven van aaneensluiting, van saambinding, en van het komen tot éénzelfde uiting. Juist het formuliergebed geeft bij het schuldbelijden het gevoel, dat de prediker bidt in aller naam, voor allen en als aller tolk.

Hij spreekt het dan wel uit, maar het zijn de gedachten, overleggingen en stemmingen die in de gemeente op dat oogenblik leven. Het zijn *haar* woorden, en hij is haar orgaan.

Een andere vraag is het intusschen of het kortere en het langere gebed van onze Liturgie hiervoor geven wat ze geven moeten.

Doch daarover nader.

Uit de Pers.

Aan de verdere beschouwing van Dr. H. H. Kuyper ontleenen we nog het volgende:

Ons *principieel* bezwaar tegen het voorstel Bavinck zal onzen lezers thans duidelijk geworden zijn. Opheffing van de Theol. fac. aan de Vrije Universiteit om die te vervangen door de kerkelijke School, zou niet alleen voor de Vrije Universiteit de genadeslag blijken, maar ook de overwinning bezorgen aan een beginsel, dat naar onze overtuiging lijnrecht in strijd is met de tradities van het Gereformeerde leven.

De laatste vraag, die wij wenschen te behandelen naar aanleiding van het voorstel Bavinck, is deze: of de Kerken *practisch* met dit voorstel gebaat zullen zijn. Voor velen gaat de vraag naar het beginsel: of de opleiding der a.s. Dienaren des Woords kerkelijk behoort te zijn of niet, veel te diep, en boezemt de vraag, wat practisch voor de kerken het meeste voordeel belooft, veel meer belangstelling in.

Nu zijn alle Gereformeerden het zonder onderscheid hierover eens, dat bij de opleiding der Dienaren des Woords op twee dingen de nadruk valt. Vooreerst hierop, dat de kerken een vasten waarborg moeten bezitten, dat het onderwijs geheel en al overeenstemt met de belijdenis der kerk. Al was het onderwijs nog zoo wetenschappelijk, al bleek, dat de studie nog zoo diep ging, de kerk zou niet gebouwd, maar verwoest worden, wanneer hare a.s. Dienaren des Woords onderwezen werden in een geest, die tegen de Gereformeerde beginselen inging. Prof. Bavinck heeft hierop in zijn brochure terecht den nadruk gelegd. Het valt niet te ontkennen, dat èn in de dagen der Remonstrantsche twisten, èn in onze eeuw het bederf der kerken is uitgegaan van de Universiteiten, waar de Overheid eigenmachtig leeraren aanstelde, die de belijdenis der kerken bestreden, in plaats van haar te verdedigen. En wij kunnen volkomen goed begrijpen, dat, met die droeve feiten voor oogen, menig ernstig lid der gemeente zich heeft afgevraagd, of het niet beter was zoodanig bedrijf te voorkomen door de kerk zelf hare hoogleeraren te laten benoemen. Dan was men althans zeker, dat de zuiverheid der leer" aan de School bewaard bleef. De Kerk kon terstond een hoogleeraar afzetten, die de Gref. belijdenis niet langer beleed. En bij de benoeming kon toezicht worden gehouden, dat alleen gansch betrouwbare personen de ernstige taak ontvingen om de a. s. Dienaren des Woords op te leiden.

Ongetwijfeld weegt dit bezwaar ook bij ons zwaar. Hooger dan eenig ander belang staat voor ons de vraag, hoe de kerk van Christus is te bewaren voor zoo schrikkelijke inzinking en afval als telkens haar trof. Ook al weten we, dat de kerk hier op aarde nooit volmaakt zal zijn; al leerde de ervaring, dat de kerk altijd aan het insluipen van de dwaling bloot staat, en reformatie na een zekeren tijd steeds weer noodig blijkt, dit geeft ons het recht niet, hierin lijdelijk te berusten, maar legt ons veeleer de plicht op, alle middelen na te sporen, die dit gevaar kunnen tegengaan.

Stond het dan ook meerderdaad zoo: door een Vrije Universiteit wordt de kerk zeker bedreigt in hetgeen voor haar het heiligste is, de zuivere belijdenis der waarheid, en met een kerkelijke School is de kerk even zeker gewaarborgd, dat de belijdenis zuiver zal gehandhaafd worden, dan zouden wij geen oogenblik aarzelen, en de kerkelijke School boven elke andere wijze van opleiding verkiezen.

Maar — en juist daarin schuilt de zwakheid van dit argument — de ervaring heeft geleerd, dat deze tegenstelling onjuist is. Van de Universiteit is tweemaal in ons vaderland het bederf uitgegaan, waar daartegenover staat, dat twee eeuwen lang die Hoogescholen het meest krachtige bolwerk zijn geweest voor de Gereformeerde beginselen, en de kerk in Nederland niet dankbaar genoeg erkennen kan, wat haar in de uitnemende theologen, die te Leiden, Utrecht, Franeker en Groningen, onderwijs hebben gegeven, geschonken is.

Terwijl de ervaring in Schotland en Amerika reeds duidelijk genoeg heeft getoond, dat het zeggen: Met een kerkelijke School staat ge veilig, veel te bout gesproken is. Daar had men het beginsel, dat de opleiding kerkelijk moest zijn, in toepassing gebracht. Daar kon dus de boom aan de vruchten beoordeeld worden. En de vruchten hebben bewezen, dat de kerkelijke School evengoed voor het insluipen van kettersche gevoelens bloot staat ja, dat een kerkelijke School juist door den grooten invloed, die de »kerkelijke hoogleeraren" op de Synode uitoefenden, wellicht nog gevaarlijker worden kon dan eene Universiteit, die niet van de kerken uitging.

Het gevaar zit *niet* in de Universiteitsidee of in de kerkelijke School op zich zelf, maar in het menschelijke hart. Wie hoog staat, loopt altoos gevaar van diep te vallen. En de mannen, die de hoogste plaats innemen, de plaats der wetenschappelijke eere, hebben bijzondere genade noodig, om kinderlijk eenvoudig »het geloof der gemeente" te blijven belijden.

Tegen dat gevaar moet gewaakt worden, maar die waacht bij het beginsel" kan de kerk evengoed bij een Universiteit als bij een kerkelijke School betrekken, wanneer de band tusschen de kerk en de Universiteit goed is gelegd. Dat hebben onze Vaderen in de 17e eeuw gevoeld. Hoe ernstig de klacht was over de ketterij in Leiden's Hoogeschool, hoe schrikkelijk de schennng was daardoor in de kerk teweeg gebracht, zij hebben er zelfs niet aan gedacht, tot een Seminarie de toevlucht te nemen, en de Theol. fac. aan de Universiteit te ontnemen. Het eenige, waarop zij aandrongen, rusteloos met nooit verflauwenden ijver, op Generale en Provinciale Synodes was, dat een *rechte band* tusschen Hoogeschool en kerk zou gelegd worden.

Het vraagstuk, hoe deze band gelegd moest worden, is destijds niet tot oplossing gekomen. Voor een deel lag de oorzaak daarvan in den onwil der Staten, die aan de kerken geen de minste zeggingsschap over de school wilden toekennen. En voor een ander deel lag de oorzaak in het verschil van meening in de kerk zelf tusschen de »Academie" en de »Ecclesiastecken", de hoogleeraren aan de Hoogeschool en de leiders in de kerkelijke vergaderingen. De hoogleeraren vonden den band, dien de kerken wilden aanleggen, wel eens wat al te bindend en de kerken waren ook in die dagen niet licht voldaan. Had men reeds destijds over en weer iets toegegeven, men zou sterker hebben gestaan tegenover den tegenstand van de Overheid en zoowel de kerken als de Hoogescholen zouden er beter bij gevaren zijn.

Thans is de toestand veel gunstiger voor een degelijke, principieele oplossing geworden. De Vrije Universiteit heeft met de Overheid niets uitstaande en kan volkomen naar eigen inzicht haar verhouding tot de kerk regelen. En van het vroeger antagonisme tusschen de Hoogleeraren, die prat waren op de Academische voorrechten en de kerkelijken, die liefst alle macht in handen kregen, is geen sprake meer.

Voor een deel is deze oplossing zonder strijd dan ook reeds verkregen, niet het minst door den invloed der Hoogleeraren aan de Vrije Universiteit zelf. Wij bedoelen de vraag welke waarde aan het Universiteitsexamen is toe te kennen met het oog op de toelating tot de Bediening des Woords. In vroeger tijd hebben de Hoogleeraren met hand en tand het recht verdedigd, dat de Universiteit had, om het examen af te nemen en werd een na examen door de kerken schier als een beleediging der Hoogeschool aangezien. Zelfs Voetius kan niet na laten den spot te drijven met de »kerkelijken", die meenden beter te kunnen examineeren dan de Hoogleeraren. En de kerkelijken hebben van hunne zijde niet gerust voordat het geheele recht van examineeren der a.s. Dienaren des Woords en praeparatoir en peremptoir, aan de Hoogleeraren ontnomen en in hun handen overgegaan was. Een Academisch examen bestond niet meer. De Hoogleeraren onderwezen, de Kerken examineerden.

Thans is een oplossing verkregen, die veel juister is. De kerken eischen, dat de a.s. Dienaren des Woords eerst examen zullen doen aan de Vrije Universiteit (of de Theol. School) en het bewijs zullen overleggen, dat de Hoogleeraren hen wetenschappelijk onderzocht hebben. Daarin ligt een concessie aan de school van niet geringe beteekenis. Het kan thans niet meer voorkomen, dat een student na een of twee jaar de colleges bezocht te hebben, zich zelf aanmeldt voor het kerkelijk examen. De kerken eischen dat de Hoogleeraren eerst getuigen zullen, dat naar hun oordeel de wetenschappelijke ontwikkeling van hun leerling voldoende is om candidaat te worden voor het ambt van Dienaar des Woords. *De Hoogleeraren hebben dus een zelfstandig recht van onderzoek gekregen*, dat door de kerken erkend wordt. Maar ook omgekeerd heeft geen der Hoogleeraren er aan gedacht voor dit Academisch examen geldigheid te eischen met het oog op de kerken. Eer is juist omgekeerd van hunne zijde er op aangedrongen, dat de kerken daarna even zelfstandig hun eigen onderzoek zouden instellen naar kennis, belijdenis en leven van de te beroepen Dienaren. En gelukkiger oplossing kan niet worden gevonden, waarbij de rechten van de School en van de kerk evenzeer worden geëerbiedigd.

Met dit voorbeeld voor oogen schijnt het niet onmogelijk ook voor de andere hangende quaesties een oplossing te vinden. Die quaesties loopen eigenlijk over twee hoofdpunten: vóóreerst over de benoeming der hoogleeraren in de Theologie en ten tweede over het toezicht op het onderwijs, dat door de hoogleeraren gegeven wordt.

Niemand ontkent, dat de kerken het hoogste belang hebben bij de vraag, wie tot Hoogleeraren zullen worden aangesteld. Waar de kerken aan deze Hoogleeraren hun a.s. Dienaren des Woords toevertrouwen, daar moeten de kerken ook zekerheid hebben, dat het onderwijs geheel in overeenstemming is met hare belijdenis. En niet alleen moet deze controle worden geoefend bij de benoeming, maar ook voortdurend, opdat zoodra er onraad komt, de kerken in staat zijn tusschen beide te treden.

Mogen we verder verwijzen naar onze artikelen over *Inentgeesting*?

Het is goed, en noodzakelijk, dat deze gewichtige quaestie kalm en ernstig, en dus vooral principieel besproken worde.

Eerst daardoor wordt men in staat de beteekenis van een *compromis* te beoordeelen.

Officieele Berichten.

(Met verkorting uit het Kerkblad van 31 Maart '99.)

DEP. CORR. MET DE OVERHEID.

Deputaten van de *Gereformeerde kerken* voor de *correspondentie* met de *Hooge Overheid* geven bij dezen, nu het hun gebleken is, dat de eerste jaargangen van *het Kerkblad* maar weinig bekend zijn geworden bij de kerkeraden — nogmaals het concept dat in hoofdzaak moet gevolgd, wanneer de kerkeraad zijne kerk wettig bij de Hooge Regeering wil bekend doen worden.

Door den *kerkeraad* dient dan het volgende adres, *op zegel*, opgezonden te worden:

Aan Hare Majesteit de Koningin.

Geeft met verschuldigden eerbied te kennen de kerkeraad van de Gereformeerde kerk te . . .

dat hij onder leiding en medewerking der Gereformeerde Classis van . . . . . te dezer plaatse gekozen en opgetreden is, om de Gereformeerde kerk [weêr] openbaar te doen worden;

dat hij te dien tijde in zijne vergadering van . . . . .

[met geheele terzijdestelling van de in 1816 opgelegde organisatie en van alle daaruit voortgevloeide reglementen en bepalingen] voor de kerk te . . . . .

[weêr] aanvaard heeft de [oude en nimmer afgeschafte] Gereformeerde Kerkenordening, laatstelijk vastgesteld in den jare 1619 door de Nationale Synode van Dordrecht, met de uitzonderingen, vastgesteld door de Generale Synode van de Gereformeerde kerken in Nederland den 17 Juni 1892 te Amsterdam vergaderd;

dat zijne kerk dienovereenkomstig nu geconstitueerd is als de Gereformeerde kerk te . . ., en thans in éénzelfde kerkverband leeft met alle Gereformeerde kerken, op de bedoelde Generale Synode te Amsterdam vertegenwoordigd en vermeld op de lijst, die door deze Synode bij missive van 17 Juni 1892 aan de Regeering is overlegd.

Hiermede zijne kerk in de hooge bescherming der Overheid, bij de Grondwet ook haar gewaarborgd, aanbevelende, biedt hij Uwe Majesteit, onder toebidding van de genade van Jezus Christus — zijne eerbiedige hulde.

. . . . . ,

den . . . . .

't Welk doende
de kerkeraad van de Gereformeerde kerk te . . .
(Namen van de leden van den kerkeraad; eerst onderlingen dan datkenen, met aanwijzing daarvan achter den naam.)

. . . . . ,

Consulent.

Aanm. De woorden tusschen de *vierkante* haakjes geplaatst [ ], kunnen naar verkiezing weggelaten worden.

Namens Deputaten voornoemd.
M. NOORDTZIJ, *Scriba.*

CLASSIS ZIERIKZEE.

Van Wissekerke.

Met dezen maakt de raad der Ger. kerk te Wissekerke, met toestemming der Classis, aan de zusterkerken bekend, dat we van een bijna twee honderd kerken de som van bijna vier honderd gulden hebben ontvangen, waarvoor wij haar, nevens den Heere, nogmaals onzen dank betuigen, want we zijn er door geholpen, zoodat de zaak van de pastorie in orde is.

We hebben een nieuw hypotheek op dezelve genomen en met bovengenoemde vier honderd gulden de schuldeischers, die met veel minder tevreden waren, afbetaald.

Dus nu heeft de kerk heel wat minder schuld, maar de financieele toestand is toch nog niet zuiver.

Benevens een hypotheek op het kerkgebouw, bestaat er nog een leening groot *f* 3000, — waarmede jaren lang gehandeld is, alsof die niet bestond; rechtelijk zijn die obligaties waardeloos, maar wij achten dien toestand niet zuiver.

Wij zullen nu doen in eigen omgeving, wat we kunnen om wat geld bij elkander te krijgen, de Classe zal ons met de kas voor Hulpbehoevende kerken bijstaan, terwijl we de kerken nogmaals, met toestemming der Classe, opwekken, om iets van het hare af te zonderen, om ons te helpen uit dien onzuiveren toestand.

We kunnen vele van die obligaties voor veel verminderden prijs terugkoopen; dus zusterkerken, wilt ons helpen!

Dat 's Heeren zegen op onze pogingen rustel

Namens den Kerkeraad,
P. DEN BOER.

Wissekerke, 27 Maart 1899.

Prov. Syn. van de Gref. kerken in Noord-Brabant en Limburg.

De Gref. kerk van Klundert, aangewezen om de Prov. Synode op te roepen, maakt bij dezen bekend, dat die Synode D. V. zal gehouden worden te Raamsdonk, in het kerkgebouw der Gref. kerk, op Dinsdag 6 en zoo noodig, Woensdag 7 Juni a.s.

Stukken voor het Agendum, namen der afgevaardigden, enz. worden ingewacht voor Dinsdag 16 Mei, bij den eerstondergeteekende.

Namens den Kerkeraad,
J. D. v. d. VELDEN,
A. C. v. DRIMMELEN.

THEOLOGISCHE SCHOOL.

Aan de Kerkenaden.

CANDIDAATS-EXAMEN.

De heeren: C. Oussoren (adres: Kampen) A. van Dijk (adres: Nieuwerkerk a/d IJsel) en F. H. Boersma (adres: Kampen) zijn, na het Candidaats examen (tweede gedeelte) met goed gevolg te hebben afgelegd, bevorderd tot Candidaten in de Godgeleerdheid. Dienstvolgens is hun toegestaan, in de Gref. kerken „een stichtelijk woord te spreken", in de openbare samenkomst der Gemeente, op uitnoodiging en onder leiding van den Kerkeraad.

Het College van Hoogleeraren der Theol. School.
In zijn naam:
L. LINDEBOOM, *Secretaris.*

Kampen, 29 Maart 1899.

Buiteland.

Duitschland. Nog eens Dr. Schell.

De onderwerping van Dr. Schell aan de uitspraak van de congregatie van den Index blijft in Duitschland nog steeds het onderwerp van bespreking.

Het scheen eerst dat de Roomsche hoogleeraar van Würzburg zich zou verzetten, maar ten slotte boog hij toch voor de hiërarchie.

Dat de leeringen van Dr. Schell door de Roomschen moesten verworpen worden, begrijpt een ieder wanneer men weet, dat hij schreef:

„Ook de Godgeleerdheid weet zich slechts op één manier gebonden, — gebonden aan de feiten; ook zij kent slechts één kenmerk van werkelijkheid: dat de zaak in overeenstemming zij met de rede, volgens de hoofdwetten van alle ervaring en alle denken. Ook de theoloog kent maar één grens voor de wetenschappelijke vrijheid: de waarheid zooals hij haar heeft leeren inzien. En hij erkent als waarheid slechts dat, wat zich uit de feiten laat bewijzen en wat in den diepsten zin geschikt is tot verklaring van de werkelijkheid en tot overwinning van alle onvolkomenheden en onvereenigbare tegenstrijdigheden."

Zonneklaar blijkt uit deze woorden dat Schell niet staat op het standpunt waarop een Roomsch theoloog behoort te staan. Ze passen alleen in den mond van mannen die de menschelijke rede als richtsnoer aannemen en van een bovennatuurlijke openbaring niets willen weten.

De aanleiding tot het optreden van de congregatie die de censuur heeft over de uitkomende boeken schijnt verklaard te moeten worden uit het feit dat Dr. Schell het optreden der Jezuieten vooral in de bekende zaak van Leo Taxil heeft veroordeeld. Maar het is volkomen te recht dat hij veroordeeld werd. Wie als bijv. de *Ref. Kirchenzeitung* Dr. Schell beschuldigt, dat hij zijn geweten heeft laten verknechten, begrijpt het systeem niet waarop de Roomsche kerk is gebouwd. Zoolang men gelooft dat aan den Roomschen paus de macht is toegekend om als stedehouder van Christus op aarde over alle kerkelijke zaken te heerschen, zoo lang moet elkeen het hoofd buigen ook wanneer uit naam van den paus eene congregatie eene uitspraak heeft gedaan. De daad van Dr. Schell is dus volstrekt niet uit een zedelijk oogpunt af te keuren, al wekte zijne houding bevreemding. Immers een drietal dagen voor zijne onderwerping nam hij onder toejuiching van zijne studenten, den schijn aan alsof hij zich niet zou buigen onder het zijne geschriften veroordeelend vonnis. Toen sprak hij van „waarheidsmoed", plichtsvervulling", die nooit aan de opportuniteit mocht opgeofferd worden, een leeraar mocht niet als een mummie zijn academisch leven doorbrengen en hij wilde niet door dubbelzinnigheid als een gebroken man leven.

Daarna verklaarde dezelfde Dr. Schell, dat uit de liefde tot de waarheid de gehoorzaamheid jegens de van God gestelde kerkelijke overheid voortvloeit. De eeuling moet het offer der gehoorzaamheid brengen, want het welzijn van het geheel staat hooger dan dat van den enkelen mensch. Van zijn standpunt uit had Dr. Schell beter gedaan met te verklaren, dat het heil van het individu gelegen is in zijne vereeniging met het geheel der kerk. Volkomen naar waarheid heeft Dr. Schell, althans van uit het Roomsche standpunt gesproken: „Alleen in het belang der waarheid heb ik ook tegenover het aanderlijk ambt de handeling der onderwerping volvoerd en wèl in den zin, dat waarheid en kerkelijkheid aan elkander verbonden is." Alleen is het te verwonderen dat dezelfde studenten die de eerste verklaringen toejuichten welke er op schenen te wijzen dat Dr. Schell zou breken met Rome, ook een warm applaus deden hooren, toen hun hoogleeraar mededeelde, dat hij zijn tegenstand opgaf.

Dat de leer van Dr. Schell velen Roomschen verdacht voorkwam, was bekend; ook had men zeker wantrouwen in zijn leerlingen, die verdacht werden niet te gelooven aan de eeuwigheid der hellestraffen, en vreemde denkbeelden hadden in zake de leer der laatste dingen. Daarom werden de candidaten tot de priesterwijding uit Würzburg, vóór dat zij de wijding ontvingen, genoodzaakt om het Loteranense IV te onderteekenen. Den dag vóór de wijding moesten de candidaten niet alleen trouw zweren aan de geloofsbelijdenis van het concilie van Trente, maar ook aan het Loteranense IV en wel met de formule: *ut tenuit et tenet ecclesia.*

Allen hebben wel aan dien eisch voldaan, doch er blijkt uit, dat Dr. Schell en zijne leerlingen met wantrouwende blikken werden aangezien. Daarom verwondert het ons te meer, dat Dr. Schell zijn Dogmatiek kon uitgeven met approbatie van den bisschop van Würzburg.

— Herleving van het Gereformeerd bewustzijn.

De Gereformeerden in Duitschland vormen bijna overal eene minderheid. De kinderen der Gereformeerden bezoeken voor een groot deel Christelijke staatsscholen waarop de Luthersche catechismus wordt geleerd.

Daarover heeft men zich zes jaren geleden bij de regeering beklaagd, en men kreeg ten antwoord, dat wanneer op het leerplan eener school de Luthersche catechismus tot grondslag van het Godsdienstonderwijs gelegd werd, omdat de meerderheid der schoolgaande kinderen Luthersch is, dit niet insloot dat de Gereformeerde leerlingen genoodzaakt zouden zijn om den Lutherschen catechismus te leeren, zij zouden zich den catechismus kunnen eigen maken, die met hunne kerkgemeenschap overeenkomt. Daarom is het in de instellingen voor hooger onderwijs in het district Aurich, waar vele gereformeerde leerlingen gevonden worden, tot hiertoe gewoonte geweest dat bij het catechetisch onderwijs, de Luthersche of de Heidelbergsche catechismus tot grondslag gelegd werd, naar de kerk waartoe de leerlingen behooren. In de overige inrichtingen voor hooger onderwijs in de provincie Hannover is het aantal leerlingen van Gereformeerden huize over het algemeen gering; aan het Gymnasium te Göttingen zijn er 29. Te Göttingen kunnen de Gereformeerden den Heidelberger Catechismus leeren. Hetzelfde is het geval op het Gymnasium te Goslar. De minister heeft nu aan het koninklijk provinciaal schoolcollege opgedragen, om te zorgen dat ook in andere instellingen voor Hooger onderwijs in de provincie Hannover, niemand genoodzaakt worden zal, om tegen den wil van ouders of voogden, den Lutherschen catechismus te leeren, en dat het een iegelijk zal vrij staan uit dien catechismus te leeren, die in de kerkelijke gemeenschap, waartoe de ouders behooren, geldig is.

Dit antwoord van den minister geeft den Gereformeerden in Pruissen moed om nu ook gedaan te krijgen dat op de lagere scholen de Heidelberger catechismus geleerd wordt door leerlingen van Gereformeerden huize. Het is ongetwijfeld een misstand, dat de Luthersche catechismus geleerd moet worden door kinderen wier ouders Gereformeerd zijn. Ook verheugt het ons dat er Gereformeerden in Duitschland gevonden worden die er voor strijden dat de Heidelberger catechismus door hunne kinderen op de school geleerd wordt. Doch wij vragen: zal het wel veel baten? De geest der school zal toch wel Luthersch blijven.

De onderwijzers veranderen niet al laten zij de Gereformeerde kinderen den Heidelberger opzeggen. Liever zagen wij dat de Gereformeerden in Duitschland waar dit eenigszins mogelijk is, gingen ijveren voor Vrije Gereformeerde hoogere en lagere scholen. Vooral is er behoefte aan eene hooge school op Gereformeerden grondslag.

Frankrijk. De Protestantsche faculteiten in gevaar.

Elk jaar loopen de Protestantsche theologische faculteiten te Parijs en te Montauban gevaar om hare rijkssubsidie te verliezen. Deze geldelijke ondersteuning is wel niet groot, ze beloopt voor iedere faculteit ongeveer *f* 14,000 's jaars, maar toch zonder haar loopen zij groot gevaar opgeheven te zullen worden, voor eenige jaren werden van het budget eenige rijksbeurzen voor aanstaande dienaren der Protestantsche kerk afgenomen; daarin is voorzien door den arbeid der officieuse Synoden. Maar het is de vraag of men geneigd is om tot behoud der faculteit een *f* 28,000 's jaars te offeren.

Wij vragen ons telkens af: Waarom volgt men en in Duitschland èn in Frankrijk niet het voorbeeld, dat in Nederland door de oprichting der Vrije Universiteit gegeven is? Waarom niet de zaak van de opleiding van aanstaande dienaren des Woords onttrokken aan de wisselende in-